

**CRITERII PRIVIND ANALIZA ȘI EVALUAREA RISCURILOR,
AMENINȚĂRILOR ȘI VULNERABILITĂȚILOR
DE SECURITATE LA NIVEL NAȚIONALE**

(Metodologie de analiză a riscurilor)

Natalia ALBU

CHȘINĂU - 2022

INTRODUCERE

Cadrul de elaborare a metodologiei. La data de 26 iulie 2022 a fost prezentat public primul studiu cu privire la „Amenințările la adresa securității Republicii Moldova pe termen scurt și mediu”. Cercetarea a fost realizată în cadrul Platformei Societății Civile în sectorul de securitate și apărare (Platforma pentru Inițiative de Securitate și Apărare). În cadrul studiului au fost definite și determinate caracterul riscurilor și amenințărilor pe termen scurt și mediu care au implicații directe asupra securității Republicii Moldova. De asemenea, sunt evidențiate amenințările la adresa securității Republicii Moldova în noul context de insecuritate la nivel regional și internațional. Politica agresivă a Federației Ruse reprezintă o amenințare directă la adresa securității naționale, amenințând direct suveranitatea și independența țării noastre, pe lângă amenințarea pentru integritatea teritorială care persistă din 1992. Studiul poate fi accesat aici: https://pisa.md/wp-content/uploads/2022/12/STUDIU_Amenințari-pe-termen-mediu-si-scurt..pdf

Reieșind din relevanța studiului respectiv, dar și caracterului complex, imprevizibil și schimbător al amenințărilor la adresa securității naționale, au intervenit propuneri din partea instituțiilor din sectorul de securitate și societății civile și academice de a continua astfel de evaluări în baza unor criterii stabile, dar în corelație cu evoluțiile din cadrul mediului de securitate. De asemenea, considerăm important de analizat în continuare cadrul de manifestare a riscurilor și amenințărilor de securitate națională atât din perspectiva structurii acestora, cât și evoluției graduale în comparație cu studiile precedente.

În fine, nu putem neglija faptul că societatea actuală este o societate a riscului [Beck U. La société du risque: sur la voi d'une autre modernité. Paris: Flammarion, 2003, p. 115]. Deoarece trăim într-o etapă avansată a modernității cu evoluții tehnologice, iar tehnologia produce noi forme de riscuri la care suntem obligați în mod constant să reacționăm și să ne adaptăm. La nivel de stat, dar și la nivel național nu este dezvoltat exercițiul percepției incertitudinii. De exemplu, atunci când ne propunem să trecem strada (obiectiv), suntem conștienți de faptul că există posibilitatea să ne lovească o mașină (de multe ori folosim chiar termenul de risc – „există riscul să ne lovească o mașină”). Acesta este un eveniment incert, deoarece nimeni nu poate afirma cu certitudine că ori de câte ori trecem strada ne va lovi o mașină sau că nu ne va lovi niciodată o mașină. De aceea, dacă chiar traversăm strada la culoarea verde a semaforului și la trecerea de pietoni, oricum privim la dreapta și la stânga pentru a ne asigura de riscul de a fi loviți de o mașină. Aceeași percepție asupra riscurilor ar trebui să existe și în cadrul procesului de identificare a riscurilor în cadrul unui sistem național de securitate.

Scopul metodologiei elaborate. Facilitarea elaborării studiilor trimestriale privind identificarea și aprecierea amenințărilor și riscurilor pe termen scurt și mediu la adresa securității Republicii Moldova. De asemenea, metodologia contribuie la identificarea amenințărilor, surselor și caracterul potențial al acestora. Totodată, abordarea din perspectiva „blackswon” va permite evaluarea riscurilor din perspectiva incertitudinii care pot facilita realizarea scenariilor negative, explorând vulnerabilitățile existente sau care pot apărea. În fine, o evaluare structurată poate facilita formularea recomandărilor de politici și acțiuni care vor diminua riscurile și vor spori reziliența Republicii Moldova în fața amenințărilor existente, precum și identificarea capacităților de bază pentru a ajuta la identificarea tipurilor de incidente care reprezintă cea mai mare amenințare pentru securitatea națională.

TERMENI DE REFERINȚĂ DIN PERSPECTIVA METODOLOGIEI DATE

Amenințarea la adresa securității este o acțiune sau succesiune de evenimente care amenință în mod grav să producă degradarea calității vieții cetățenilor unui stat, într-o perioadă relativ scurtă de timp sau constituie o amenințare de neignorare la adresa libertății de alegere a politiciii unui guvern sau a unei entități private, sau neguvernamentale din interiorul unui stat [Ullman R. Redefining Security. În: International Security, vol. 8, nr. 1, 1983, p. 153]. Amenințările pot avea caracter economic, politic, de mediu, militar, social etc.

- *Amenințare cu forță* (acțiunea prin care un stat sau mai multe state săvârșesc acte politice, economice, militare sau de altă natură, cu scopul de a impune altui stat sau altor state să renunțe la deplina exercitare a drepturilor și atributelor suverane);
- *Amenințarea militară externă* care privește securitatea pe plan militar și a cărei sursă se situează în afara frontierelor naționale. Ea poate să aibă ca origine *revendicări teritoriale, o ingerință în problemele interne ale unei țări, prezența unor focare de conflict armat, îndeosebi aproape de frontierele unui stat sau de cele ale aliaților săi sau desfășurarea și amplificarea puterii grupărilor de forțe susceptibile de a bulversa echilibrul de forțe existent în zonă.*

Capacitatea (de răspuns sau de protecție) face referire la protecția punctelor forte și la mijloacele/ resursele de care dispune un grup de state sau un stat pentru a atinge un nivel rezonabil de securitate. De exemplu, elaborarea unei strategii bune de securitate care determină căile de asigurare a securității în corelație cu riscurile și amenințările identificate. În cele mai multe cazuri, *vulnerabilitatea și capacitatea* sunt cele două fețe ale aceleiași monede. De exemplu: lipsa unor suficiente cunoștințe despre mediul regional sau internațional de securitate poate face statele mai vulnerabile, contrariul îmbunătățește capacitatea de reacție la amenințările de securitate. Un alt exemplu ar fi atunci când se discută tot mai mult de securitatea cibernetică: statul nu poate asigura securitatea informației, respectiv se invocă capacitatea acestuia de a asigura accesul la o comunicare securizată pentru individ (a se vedea cazul cu StarNet). Aici trebuie de menționat și o altă latură a problemei: anumite avantaje tehnologice ar putea să ne crească capacitatea de securitate, iar pe de altă parte poate să ne facă vulnerabili, în funcție de modul în care le folosim. Folosirea fără măsuri de precauție pentru a transmite informații confidențiale ne vor face mai vulnerabili, iar utilizarea în mod discret și prudent transmiterea și păstrarea informației confidențiale va consolida capacitățile în acest domeniu.

Lebăda Neagră/Black Swon – eveniment foarte puțin probabil și cu consecințe greu de estimat, dar cu impact catastrofic, de exemplu explozia din Beirut (2020), una dintre cele mai puternice deflagrații non-nucleare din istorie. Aven Taleb evidențiază trei caracteristici ale fenomenului de tip lebădă neagră: (I) se află în afara domeniului de așteptări obișnuite (o depășire – trecere peste o anumită limită), pentru că nimic din trecut nu indică, în mod convingător, posibilitatea de a se întâmpla; (II) produce un impact extrem de important; (III) natura umană poate inventa o explicație pentru apariția sa, făcându-l inteligibil și predictibil (de regulă după ce evenimentul a avut loc). Astfel de fenomene pot provoca efecte cumulative fără soluții imediate.

TERMENI DE REFERINȚĂ DIN PERSPECTIVA METODOLOGIEI DATE

Provocare – acțiuni intenționale pentru a aduce pe cineva (prin acte de violență, lezarea demnității sau alte fapte ilicite) într-o stare de surescitare favorabilă comiterii unei acțiuni în defavoarea acestuia prin agravarea stării de securitate.

Riscul/riscurile se referă la evenimente posibile, dar incerte care pot provoca daune. Impactul riscului depinde de amenințările în evoluție, plus de nivelul vulnerabilității față de aceste amenințări, precum și de capacitatea disponibilă pentru a face față acestor amenințări. Plus, riscurile ce afectează securitatea națională vor fi evaluate în funcție de domenii de activitate și se va ține cont de nivelul de gravitate și probabilitate a acestora.

Riscul geopolitic se referă la situații în care luptele de putere asupra teritoriilor sau spațiile de interes nu pot fi rezolvate pașnic și democratic. În consecință, riscul geopolitic ca fiind riscul asociat cu războaiele, actele teroriste și tensiunile dintre state care afectează cursul normal și pașnic al relațiilor internaționale, ducând la o scădere a activității reale, randamente mai mici ale stocurilor și mișcări ale fluxurilor de capital sau chiar crize economice și alimentare. Riscul geopolitic surprinde atât riscul ca aceste evenimente să se materializeze, cât și noile riscuri asociate cu o escaladare a evenimentelor existente. Astfel, atunci când descompunem indicele în componente de amenințări și acte, efectele adverse ale riscului geopolitic sunt determinate în principal de amenințarea unor evenimente geopolitice adverse.

Vulnerabilitățile vor fi analizate din punct de vedere clasic. Vulnerabilitatea depinde de natura situației în care se află statul: fie de starea de război/conflict, de starea de pace „aparentă” sau depinde de obiectivele/interesele urmărite de un actor/perturbator în regiune. În general, vulnerabilitățile sunt procese sau fenomene din viața internă ale unui stat (slăbiciunile), care diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora. Specific pentru Republica Moldova, vulnerabilitățile pot fi evaluate din perspectiva internă și externă (depinde de unde sunt generate). De exemplu, dependența unilaterală a Republicii Moldova de sistemele străine în domeniul energetic este o vulnerabilitate majoră care, în mediul actual de securitate, se transformă într-o amenințare la adresa securității naționale. Poate fi vorba și de vulnerabilități caracteristice țărilor slabe, precum și emigrarea specialiștilor de înaltă calificare și slăbirea potențialului de dezvoltare al țării.

CRITERII ȘI METODE DE ANALIZĂ ȘI EVALUARE A RISCURILOR, AMENINȚĂRILOR ȘI VULNERABILITĂȚILOR

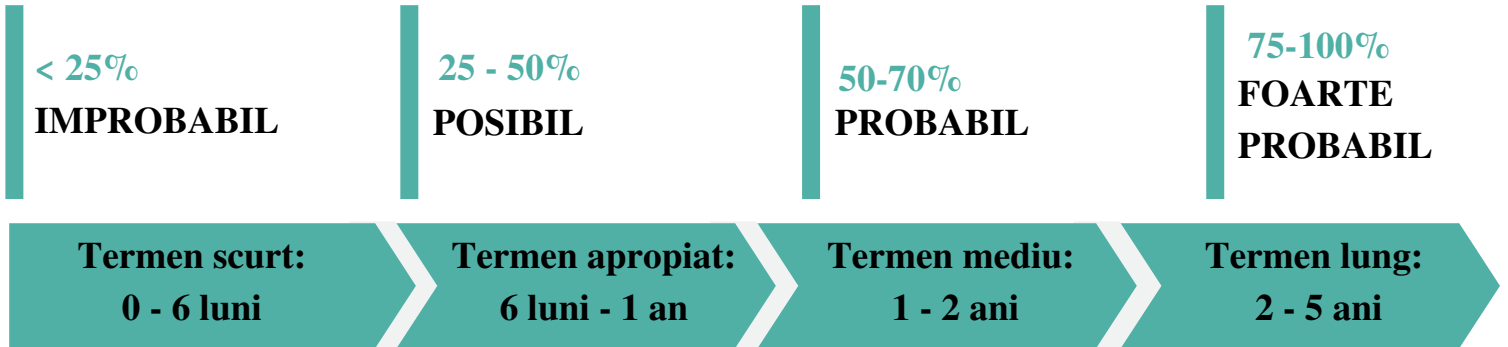
CRITERII:

- 1** Amenințările și factorii de risc vor fi identificate de autorii studiului în comun, fie pe domenii de manifestare, fie dintr-o perspectivă specifică de moment sau solicitările din partea instituțiilor din sectorul de securitate. Anumite domenii ar putea să se regăsească constat în astfel de studii, cum ar fi: securitatea energetică, securitatea cibernetică sau perspectiva geopolitică a securității (situația din mediul regional de securitate).
- 2** Există mai multe metode de analiză și evaluare a amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților care depind de anumiți factori, cum ar fi domeniile sau ariile de activitate. Dar, dintr-o perspectivă mai pragmatică vom aplica cele două formule de analiză și apreciere a riscului, amenințării și vulnerabilității: (I) vom pune accent în special pe perspectiva instituțională, căci ne propunem o evaluare de timp termen scurt și mediu; (II) tangențial ne vom referi și la perspectiva strategică pentru a contribui la formularea unor recomandări sustenabile.
- 3** Recomandările de atenuare a riscurilor pot fi formulate pornind de la cauze și nu de la riscuri sau impact. Din acest motiv, atunci când vor fi **identificate riscurile**, este important de definit **cauzele și efectele**. Orice risc identificat este de fapt o triadă: **cauză – risc – impact**. Impactul poate fi evaluat atât pe categorii (economic, politic, societal etc.), cât și la nivel gradual său de probabilitate (A se vedea indicatorii de mai jos).
- 4** Analiza probabilității apariției evenimentelor rare de tip blackswon / lebăda neagră în evaluarea stării de insecuritate. De exemplu, fenomenul blackswon poate fi generat de schimbări bruște cu caracter militar, economic sau social din perspectiva implicațiilor asupra sănătății, care afectează echilibrul de forțe fie în societate, fie într-un mediu de securitate.
- 5** În același timp, grupul de autori, având în vedere studiile anterioare, în dependență de ariile evaluate, pot pune accent și pe perspectiva comparată a riscurilor, amenințărilor identificate (evoluția acestora în timp și gradul de creștere sau descreșterea a impactului acestora).

Indicatori de evaluare a amenințărilor și riscurilor:

Măsurarea conform gradul de severitate, aici autorii se pot referi și la gradul de expunere în dependență de riscul identificat. Astfel, se propune ca riscul sau amenințarea să fie apreciat de la 1 la 5 puncte: (-) Nivelul 1 caracterizează severitate minoră, cu-n potențial neglijabil de pierderi, deși exploatarea slăbiciunilor este redusă; (-)iar Nivelul 5 stabilește un impact major asupra securității, presupunând pierderi serioase pentru actorii implicați și indică un grad maxim de vulnerabilitate la amenințare.

Evaluarea reieșind din probabilitatea de materializare a riscului sau amenințării:

METODE ȘI MODELE DE ANALIZĂ:

MODEL I.

Amenințarea și vulnerabilitatea – identificarea *sursei declanșatoare* a acestora:

- *amenințarea* este provocată de cineva sau ceva din exterior care manifestă intenții ostile față de cel pe care îl țintește;
- *vulnerabilitatea* provine din interior, din structura, starea de fapt a celui vizat, iar riscul se referă la o posibilitate eventuală ca o amenințare sau o vulnerabilitate să aibă loc într-un viitor previzibil.

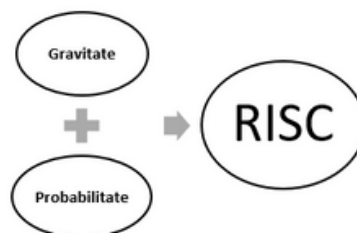
În privința statelor sau structurilor suprastatale, amenințările sunt provocate de către actorii din cadrul sistemului internațional, de natura relațiilor dintre ei sau de însuși sistemul internațional anarhic, iar vulnerabilitățile sunt puncte slabe ale statelor provenite din baza sa fizică (teritoriul și populația) și structura organizatorică (sistemul politic, economic, juridic etc.).

Ecuția de reper:

$$\text{RISC} = \frac{\text{Amenințare} \times \text{Vulnerabilitate}}{\text{Capacitate}}$$

Riscul poate fi abordat și ca o primejdie sau pericol (situație, stare, întâmplare etc. care (poate) pune în primejdie viața, integritatea cuiva sau a ceva), eventualitatea căruia, ar putea fi mai mult sau mai puțin previzibilă, iar **ecuția de reper ne permite evaluarea acestuia și aprecierea nivelului de risc: gravitatea și probabilitatea.**

- **Gravitatea** reprezintă amploarea unui risc, care depinde de caracterul prejudiciabil al impactului potențial.
- **Probabilitatea** se referă la fezabilitatea unui risc. Aceasta depinde de gradul de vulnerabilitate al statului și amenințările ce pot surveni.

De exemplu, putem menționa riscuri grave, așa cum sunt accidentele în cadrul unei centrale nucleare într-un stat, de exemplu, situația Japoniei după cutremurul din martie 2011. Poziționarea geografică ca vulnerabilitate teritorială, plus amenințările de mediu au sporit riscul unui incident nuclear. În același timp, riscurile tehnologice, deși utilizarea acestora nu constituie inițiative ostile, pot să se transforme în amenințări reale pentru statele vecine, dar și pentru securitatea regională și globală, de exemplu situația Centralei atomice de la Cernobîl. Astfel de pericole și riscuri depășesc limita unei țări.

MODEL II.

Evaluarea după gradul de asumare a riscurilor, care este mai des utilizat în cadrul evaluării stării de securitate umană, pentru a atrage atenția autorităților în adoptarea unor decizii sau identificarea unor acțiuni concrete din perspectiva *managementului riscurilor*:

- **Riscurile curente** sunt asumate în diferite situații concrete, obișnuite, ale vieții cotidiene unui stat. De pildă, activitatea de supraveghere a serviciilor de protecție și pază, activitatea de monitorizare a serviciilor de informații și securitate (perspectiva pro activă). Aceste riscuri pot fi numite și ordinare, căci afectează toate persoanele în aceeași măsură, deoarece acestea aparțin unei anumite societăți, și implică obligația statului de a adopta măsuri generale de securitate prin intermediul structurilor de securitate eficiente (de exemplu, poliția în situația asigurării ordinii publice, sau forțele armate și departamentul stării excepționale în caz unor calamități naturale).
- **Riscurile majore** sunt asumate în situații dificile, în domenii și sisteme importante de activitate ale vieții publice. Aici se are în vedere activitatea de intervenție a structurilor de securitate în situații critice, în plan politic, militar, societal, economico-financiar etc. De regulă, este vorba de riscuri care pe care oamenii nu sunt obligați prin lege să-i suporte, ceea ce implică dreptul de a obține protecție specială din partea autorităților de stat.
- **Riscurile excepționale** sunt cele care ar putea fi asumate în situații de dificultate și gravitate excepționale care afectează statul și viața tuturor cetățenilor săi: calamități naturale, lovituri de stat, rebeliuni, revoluții, războaie. Această categorie de riscuri pot fi apreciate și ca **extreme** deoarece acestea pot amenința drepturile la viață și integritate, la libertate și securitate personală, și care reunește toate caracteristicile care definesc riscul extraordinar. Mai mult decât atât, acest tip de risc, de regulă, este **grav și iminent**.

MODEL III.

Acest model se referă la cadrul de analiză a amenințărilor și cum acestea pot spori gradul de risc sau probabilitatea materializării acestuia prin „alimentarea” vulnerabilităților. Adică, **cu cât entitatea este mai vulnerabilă, cu atât mai greu face față amenințărilor, respectiv crește gradul de risc sau probabilitatea unor efecte dezastruoase.**

Exemplu de identificare a impactului amenințării stabilite: conform tabelului de mai jos, este evidențiat modelul instituțional de evaluare a riscurilor care permite adoptarea unei strategii proactive. De regulă un stil de management proactiv se axează pe planificare, prin crearea unor structuri și sisteme care să protejeze împotriva posibilelor crize.

Amenințări

- schimbările climatice
- eroziunea solului
- degradarea și deficitul de apă

Provocări pentru

- economie
- agricultură
- sănătate
- turism

Vulnerabilități pentru

- traiul din mediul rural
- habitatului urban
- transport & infrastructură economică

Risc de

creștere a expunerii persoanelor cu o rezistență scăzută (de ex., amintim protestul agricultorilor din decembrie 2020)

Strategii și mijloace pentru a face față

- politici de mediu
- politici de promovare a culturii de securitate ecologică
- promovarea practicii privind asigurarea roadei în caz de calamități sau crearea cadrului de protecție în astfel de situații etc.